

## تأثیر پیام‌رسان‌های تلفن همراه هوشمند بر ویژگی‌های شخصیتی زنان خانه‌دار

طیبه منصوری شاد\*، علی دلاور\*\*، افسانه مظفری\*\*\*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۳/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۸/۲۷

### چکیده

گسترش روزافزون استفاده از پیام‌رسان‌های تلفن همراه در بین زنان خانه‌دار و اهمیت بحث تأثیر آن بر رفتار، تحقیق درباره آن را ضروری کرده است. هدف پژوهش حاضر، تأثیر پیام‌رسان‌های تلفن همراه هوشمند بر ویژگی‌های شخصیتی زنان خانه‌دار است. نمونه پژوهش شامل ۳۸۴ نفر است که با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای چند مرحله‌ای از میان زنان خانه‌دار مناطق شهر تهران انتخاب شدند. این پژوهش با روش پیمایش میدانی انجام شد و به منظور جمع‌آوری اطلاعات، از پرسشنامه محقق‌ساخته جهت بررسی میزان استفاده از پیام‌رسان‌های تلفن همراه نزد زنان خانه‌دار و پرسشنامه شخصیت *sc190* استفاده شد. نمونه آماری به دو گروه (استفاده‌کنندگان زیاد و استفاده‌کنندگان کم) تقسیم شدند. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو حیطه تحلیل‌های توصیفی و استنباطی با تأکید بر مفروضات مدل آماری *T* در دو گروه مستقل، اقدام به تجزیه و تحلیل داده‌ها شد. عمده‌ترین نتایج عبارت‌اند از: بین میانگین دو گروه در بعد شکایت‌های جسمانی، وسواس-اجبار، حساسیت در روابط بین فردی، اضطراب، افکار پارانوئیدی، روان‌پریشی، پرخاشگری و افسردگی تفاوت معناداری وجود دارد ( $p < 0/05$ )، اما بین میانگین دو گروه در بعد ترس مرضی تفاوت معناداری وجود ندارد ( $p > 0/05$ ). با توجه به نتایج به‌دست‌آمده در حوزه معناداری اختلالات شخصیتی در بین دو گروه کاربران زنان خانه‌دار، پیشنهاد می‌شود تا تمهیدات لازم جهت مدیریت استفاده از پیام‌رسان‌های تلفن همراه در بین زنان خانه‌دار فراهم شود؛ زیرا با توجه به موقعیت آن‌ها در مدیریت خانواده، در صورت آسیب رسیدن به این قشر، بنیان خانواده نیز تحت تأثیر قرار خواهد گرفت.

**واژه‌های کلیدی:** پیام‌رسان‌های تلفن همراه هوشمند، ویژگی‌های شخصیتی، زنان خانه‌دار

\* دکتری علوم ارتباطات اجتماعی، واحد علوم تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

mansourishad@yahoo.com

\*\* استاد گروه روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی (نویسنده مسئول). delavarali@yahoo.com

\*\*\* استادیار گروه علوم ارتباطات اجتماعی واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

dr.afsaneh.mozaffari@gmail.com

## مقدمه

با پیدایش ارتباطات در فضای مجازی استفاده از شبکه‌های اجتماعی، جزء جدایی‌ناپذیری از زندگی بسیاری از افراد شده است. اصطلاح محیط مجازی به صورت گسترده‌ای در مورد اینترنت به کار می‌رود. ویلیام گیسون<sup>۱</sup> که برای اولین بار این واژه را به کاربرد آن را چنین تصویر کرده است: غرق شدن کامل احساسات انسان به طور مصنوعی در این محیط. در چنین محیطی، ماشین، تجربه حسی انسان را ایجاد می‌کند و این حس در مغز انسان پروراند می‌شود (داور پناه، ۱۳۸۲).

تلفن همراه هوشمند در حال حاضر به یکی از پر استفاده‌ترین ابزارهای دیجیتالی در ایران تبدیل شده است و مشترکان زیادی دارد (کرمانی، رحیمی، حسینی و مشکینی، ۱۳۹۵). امروزه پیدایش و فراگیر شدن اینترنت اثرات مختلفی بر روی زندگی افراد گذاشته و تغییرات اساسی در نحوه زندگی مردم ایجاد کرده است (McKenna; Green & Gleason, 2002). اینترنت به عنوان یکی از ابعاد نوپای فناوری‌های جدید جهان معاصر، نقش بسزایی در تغییر و تحول زندگی افراد جامعه دارد. اینترنت، این فن‌آوری جدید، جایی بین دو سوی (قطب) جبرگرایی فنی و سازه اجتماعی قرار دارد و در انواع فعالیت آدمی رخنه کرده است (پاتریشیا<sup>۲</sup>، ۱۳۸۲) و شکل و شرایط کنش اجتماعی و تجربه انسانی را در سراسر جهان تعیین می‌کند (کاستلز<sup>۳</sup>، ۱۳۸۵). همزمان با دسترسی گسترده افراد به اینترنت شاهد نوع جدیدی از رفتار مخاطبان هستیم. این فن‌آوری نوین ارتباطی علاوه بر این که شیوه‌های ارتباط حال و آینده را دگرگون کرده به عنوان یک چالش اساسی در زندگی بشر به شمار می‌آید (Massari, 2010).

حضور در فضای مجازی بنا بر ویژگی‌ها و امکانات و کارکردهای خاص این فضا و با عنایت به وضعیت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی افراد تأثیرات عمیقی بر جنبه‌های

---

1. William Gibson  
2. patricia  
3. castells

مختلف زندگی کاربران ایرانی به‌ویژه زنان به‌مثابه بزرگ‌ترین طیف مخاطبان و فعالان این فضا می‌گذارد. خانواده سنگ بنای اجتماع و مهم‌ترین کارکرد آن آرامش بخشی و ایجاد صلح درونی است که خداوند متعال در قرآن بیان فرموده است. سازمان جهانی بهداشت<sup>۱</sup> (۲۰۰۳) اعلام کرد خانواده‌ای که کارکرد آرامش بخشی و ایجاد صلح درونی را داشته باشد، مهم‌ترین وظیفه خود را ایفا کرده و خانواده‌ای قابل احترام است. هرچند مرد و زن به‌نوبه خود بایستی سهمی در ایجاد این آرامش داشته باشند.

سلامت نهاد خانواده از اهمیت خاصی برخوردار است و زن نیز به‌عنوان یکی از ارکان خانواده در این سلامت نقش بسزایی ایفاء می‌کند. سلامت روان زنان دربرگیرنده رفاه جسمی، اجتماعی، فرهنگی، عاطفی و معنوی آن‌هاست و تحت تأثیر عوامل فیزیولوژیکی، اجتماعی، اقتصادی، خانوادگی قرار دارد و یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در ارتقا و تکامل بنیان خانواده است. سلامت هر جامعه در گرو سلامت خانواده و سلامت خانواده در گرو مجموعه‌ای از روابط و تعاملاتی است که در بین افراد یک خانواده خصوصاً زنان وجود دارد (Lorin; Estiri; Morse, 2003)؛ اما با وجود فراگیر شدن استفاده از تلفن همراه هوشمند در ایران و تأکید محققان بر «موبایلی شدن اینترنت» (کارنوسکی و جان‌دورا، ۲۰۱۴) و همچنین با توجه به اهمیت شبکه‌های اجتماعی در ایران و تعداد بالای کاربران این شبکه‌ها در کشور (کرمانی و دیگران، ۱۳۹۵) تاکنون تحقیقی درباره تأثیر استفاده از این ابزار بر شخصیت رفتاری زنان خانه‌دار اجرا نشده است؛ بنابراین هدف این مقاله، مطالعه جایگاه این ابزار ارتباطی در شکل‌دهی رفتارهای زنان خانه‌دار است.

برای ارتقای سلامت روانی زن و اثربخشی آن در خانواده، باید به روش‌های مقابله با فشارهای روانی در زنان توجه شود. منظور از مقابله با فشار روانی، شیوه‌های روبه‌رویی با مشکل و تلاش برای غلبه بر این فشار است. ویژگی‌های شخصیتی و

بهزیستی مادران می‌تواند بر کیفیت رابطه آنان با فرزندانشان اثر بگذارد (ابوالمعالی الحسینی و کاسگری، ۱۳۹۶). الگوی ویژگی‌های شخصیتی همواره تأثیر بسزایی بر عقاید و تفکرات مربوط به بهره‌گیری از رسانه‌ها داشته است. به همین دلیل جمعی از روان‌شناسان و صاحب‌نظران مربوط به شخصیت، سعی کرده‌اند رابطه و تعمق در فضای مجازی را برحسب صفات شخصیت تبیین نمایند. آن‌ها بر این باورند که فضای مجازی فرصت‌های جدیدی برای نمایش و معرفی شخصیت در اختیار کاربران قرار می‌دهد (محمد پور و دیگران، ۱۳۹۵). بر این اساس جای تردید باقی نمی‌ماند که برای شناخت بهتر کاربران اینترنتی و به‌احتمال زیاد پیش‌بینی رفتار آن‌ها و درنهایت تأثیرگذاری بر عملکرد آنان، شناخت ویژگی‌های شخصیتی این کاربران از عوامل مهم و مؤثر به شمار می‌آید (Tsailien, 2003 ; Wansink, 2000).

چنانچه برخی تحقیقات انجام شده در این زمینه حساسیت پرداختن به این موضوع را نیز تأیید می‌کند. همچنین لازم به ذکر است که پژوهش‌هایی که به بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر ویژگی‌های شخصیتی پرداخته‌اند معمولاً به بررسی پنج ویژگی شخصیتی بزرگ پرداخته‌اند و پژوهشی از بُعد و چشم‌انداز مقیاس scl90 که دیدی آسیب‌شناسانه، دارد انجام پذیرفته است. بر این اساس هدف پژوهش حاضر را می‌توان مقایسه ویژگی‌های شخصیتی زنان خانه‌داری که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه هوشمند استفاده می‌کنند و زنان خانه‌داری که کم از این پیام‌رسان‌ها استفاده می‌کنند دانست و سؤال پژوهش را این‌طور بیان کرد که آیا بین افسردگی، روان‌پریشی، ترس مرضی، افکار پارانوییدی، پرخاشگری، اضطراب، حساسیت در روابط بین فردی، وسواس-اجبار و شکایات جسمانی زنان خانه‌داری که کم‌وزیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند تفاوت معناداری وجود دارد؟

### فرضیه‌های تحقیق

**فرضیه ۱-** بین میزان شکایت جسمانی گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند و گروهی که کم از این پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند تفاوت معناداری وجود دارد.

**فرضیه ۲-** در بعد وسواس-اجبار، بین گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند و گروهی که کم از پیام‌رسان‌ها استفاده می‌کنند تفاوت معناداری وجود دارد.

**فرضیه ۳-** در بعد حساسیت در روابط بین فردی، بین گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند و گروهی که کم از این پیام‌رسان‌ها استفاده می‌کنند تفاوت معناداری وجود دارد.

**فرضیه ۴-** در بعد اضطراب، بین گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند و گروهی که کم از این پیام‌رسان‌ها استفاده می‌کنند تفاوت معناداری وجود دارد.

**فرضیه ۵-** در بعد پرخاشگری، بین گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند و گروهی که کم از این پیام‌رسان‌ها استفاده می‌کنند تفاوت معناداری وجود دارد.

**فرضیه ۶-** در بعد ترس مرضی، بین گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند و گروهی که کم از این پیام‌رسان‌ها استفاده می‌کنند تفاوت معناداری وجود دارد.

**فرضیه ۷-** در بعد افکار پارانوییدی، بین گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند و گروهی که کم از این پیام‌رسان‌ها استفاده می‌کنند تفاوت معناداری وجود دارد.

**فرضیه ۸-** در بعد روان‌پریشی، بین گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند و گروهی که کم از این پیام‌رسان‌ها استفاده می‌کنند تفاوت معناداری وجود دارد.

فرضیه ۹- در بعد افسردگی، بین گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند و گروهی که کم از این پیام‌رسان‌ها استفاده می‌کنند تفاوت معناداری وجود دارد.

جهان مجازی در واقع تلاشی برای بازنمایی واقعی جهان واقعی است و می‌توان گفت: جهان مجازی اثر جهان واقعی است. به نظر می‌رسد مکان کنش سوژه‌ها از عرصه عمومی واقعی به سوی فضای عمومی مجازی فراقلمرویی در حال تغییر است، به بیان ساده، عرصه‌ای از فضای مجازی سه‌بعدی به وجود آمده که این فرصت مهم را در اختیار سوژه‌ها قرار می‌دهد تا بدون حضور فیزیکی با یکدیگر ارتباط برقرار نمایند (نجف قلی و همکاران، ۱۳۹۰). می‌توان ادعا کرد که فضای مجازی، سه کار مهم انجام داده است:

۱. **تسهیل تعاملات:** در این زمینه می‌توان به سادگی برقراری ارتباطات در هر زمان و هر مکان و با هر فاصله جغرافیایی اشاره نمود.

۲. **احیای تعاملات:** امروزه تشکیل گروه‌های خانوادگی، دوستان مدرسه و ... نمونه‌ای از احیای تعاملات، توسط فضای مجازی می‌باشد.

۳. **بسط تعاملات:** با توجه به این که تا پیش از ورود فضای مجازی و همچنین به صورت اخص، برنامه‌های کاربردی گوشی همراه، حوزه تعاملات در کشور ما تنها محدود به افراد فامیل و خانواده و دوستان و... بوده است، امروزه ورود افراد به این فضاها و گسترش حوزه تعاملات، آشنایی با افراد جدید و... بیشتر به چشم می‌آید. (کاظمی، ۱۳۹۴)

اندیشمندان پنج کارکرد مهم را برای فضای مجازی برمی‌شمارند (Whittle, 1997):

**ارتباطات:** هدف اولیه مشارکت‌کنندگان در فضای سایبرنتیک است.

**تحصیل:** نه تنها تحصیلات رسمی با فضای مجازی دچار دگرگونی می‌شود، بلکه بسیار فراتر می‌رود؛ نوعی آموزش لذت‌بخش که همراه با سرگرمی است، ایجاد می‌شود.

**تفریح و سرگرمی:** فضای مجازی، تفننی بدیع و هیجان‌انگیز است؛ چه به‌طور مستقیم و چه به‌وسیله ابزار آنلاین تفریح و سرگرمی و چه به‌وسیله بازی‌های رایانه‌ای و البته تلفن‌های همراه و یا شرکت در چت‌های موردعلاقه. به‌علاوه، دسترسی آسان به انواع هنرها و ابزارهایی که امکان تجربه آن‌ها در زندگی واقعی وجود ندارد، از عوامل جذابیت بخش فضای مجازی هستند.

**تسهیل امور:** فضای مجازی با امکان ارتباط از راه دور، پژوهش، نامه‌نگاری، انجام معاملات و حتی کار کردن، به تسهیل امور روزانه افراد می‌پردازد. مفهوم «جامعه شبکه‌ای»<sup>۱</sup> را نخستین بار «مانوئل کاستلز»<sup>۲</sup> وارد ادبیات نظریه‌های رسانه‌ای کرد. شبکه‌ها، ریخت اجتماعی جدید جوامع ما را شکل می‌دهند. با تغییرات ساختاری که به‌وسیله انقلاب ارتباطات صورت گرفته است، شکل‌گیری ارتباطات تعاملی رسانه‌ای مطرح شده است. در واقع امروزه اصطلاحی که بیشتر به‌جای رسانه‌های جدید به کار می‌رود «رسانه‌های تعاملی»<sup>۳</sup> است.

در جامعه شبکه‌ای، مخاطبان و مصرف‌کنندگان اطلاعات صرفاً گیرندگان منفعل پیام نیستند، بلکه کنشگرانی به‌حساب می‌آیند که ارتباط متقابل برقرار می‌کنند؛ از این رو شاید دیگر نتوان رسانه‌های نوین را به مفهوم سنتی کلمه، رسانه‌های همگانی دانست که پیام‌های محدودی را برای انبوهی از مخاطبان متجانس پخش کنند. در واقع به دلیل تعداد پیام‌ها و منابع انتشار آن‌ها، مخاطبان از قدرت انتخاب بیشتری برخوردار شده‌اند. کاربران از محیط امن خانه با سراسر جهان ارتباط برقرار می‌کنند. ارتباط کامپیوتری با امکان پاسخگویی به نیازهای تک‌تک مخاطبان، تعامل با آن‌ها و بالا بردن حق انتخاب مهم‌ترین تحول را در عرصه فرهنگ، سرگرمی، اطلاعات و آموزش به وجود آورده و نوعی تحرک فردی و اجتماعی جدید را شکل داده است. در این شبکه ارتباطی

---

1. network-society  
2. castells  
3. interaction communication

روزبه‌روز بر شمار مخاطبان فعال افزوده و از تعداد مخاطبان منفعل کاسته می‌شود (کاستلز، ۱۳۸۰: ۳۹۲-۳۸۲).

«جان ون دایک»<sup>۱</sup> به سه انقلاب ساختاری ارتباطات در تاریخ بشر اشاره می‌کند؛  
۱- گذر از ارتباطات ثابت در مکان و زمان به ارتباطی که بین زمان و مکان پُل می‌زند  
۲- نوشتن و چاپ که منجر به تفوق انسان بر محدودیت‌های زمان و مکان شد و  
۳- تازه‌ترین انقلاب ارتباطات، پایان تفکیک و جدایی میان رسانه‌هایی است که محدود به زمان و مکان بودند و رسانه‌هایی که بین این ابعاد (زمان و مکان) پیوند برقرار کرده و پُل زده‌اند (ون دایک، ۲۰۰۵). از نظر هابرماس<sup>۲</sup>، رسانه‌ها مهم‌ترین نقش را در فضای عمومی بر عهده‌دارند و در این میان، اینترنت رسانه‌ای جهانی است که همه دانش‌ها و ایده‌ها در آن به اشتراک گذاشته می‌شود. همه می‌توانند در آن آزادانه ابراز عقیده کنند و هیچ‌کس بر دیگری برتری ندارد (ساروخانی، ۱۳۸۵).

در حال حاضر فراگیرترین اپ<sup>۳</sup> های پیام‌رسان را می‌توان در تلگرام<sup>۴</sup>، اینستاگرام<sup>۵</sup>، واتس‌آپ<sup>۶</sup>، وایبر<sup>۷</sup>، لاین<sup>۸</sup> خلاصه کرد. این اپ‌ها در ایران بیشترین کاربر و استفاده را دارند، با وجود شباهت‌های زیاد این اپ‌ها به یکدیگر اما هرکدام از آن‌ها تفاوت‌های عمده‌ای نیز دارند، تفاوت‌هایی که بر جمعیت کاربرانشان نیز اثر گذاشته و گونه‌شناسی‌های مختلفی را در بین کاربران موجب شده است. این اپ‌ها نه تنها ارتباطات بین فردی و جمعی را در برخی نقاط به هم گره زده‌اند بلکه برخی جماعت‌های مجازی نیز با عنوان گروه‌ها در این فضا شکل گرفته‌اند. تلفن همراه مهم‌ترین تکنولوژی فردی

- 
1. Van Dyke
  2. Habermas
  3. app
  4. Telegram
  5. Instagram
  6. Whats app
  7. viber
  8. Line



است که ضمن ایجاد «خلوت مستقل فردی»، رابطه اجتماعی فرد را در یک بستر شبکه‌ای معنادار نموده است (حکیم آرا، ۱۳۸۸).

بودن در فضای مجازی اینترنت به کاربران فرصت‌های بی‌شماری می‌دهد و به هر اندازه که این فرصت‌ها و خشنودی‌های ناشی از استفاده از اینترنت افزایش یابد، کاربران بیشتر به سمت پدیده نوین سوق خواهند یافت (محمد پور و دیگران، ۱۳۹۵). در این فضا، یک فرد خجالتی تبدیل به یک آدم معاشرتی می‌گردد، یک فرد عادی تبدیل به یک فرد جذاب می‌شود، یک فرد متزلزل به یک فرد قدرتمند تبدیل می‌گردد و یک شخصیت گوشه‌گیر تبدیل به آدمی اجتماعی می‌گردد. افراد وابسته قادرند تا قسمت‌هایی از خودشان را ارائه کنند که در حالت خودآگاه از روبرویی با چنین جنبه‌هایی متنفر بوده و یا وحشت دارند، همچنین به شکل نزدیکی با شخصیت‌های بازی خود همانندسازی می‌کنند؛ چرا که آن‌ها به این وسیله حس تأیید و افزایش عزت‌نفس در مواجهه مجازی را تجربه کرده‌اند (Tarkel, 1996).

در نظریه استفاده و رضامندی<sup>۱</sup> وقتی از خودمان می‌پرسیم مردم از رسانه‌ها چه استفاده‌ای می‌کنند، خودبه‌خود به سمت رویکرد استفاده و خشنودی کشانده می‌شویم. کاتز<sup>۲</sup> (۱۹۵۹) معتقد است که مخاطب محتوای رسانه را انتخاب می‌کند و توانایی مخاطب بیش از آن است که قبلاً تصور می‌شده است. او با این‌گونه مفهوم‌سازی مخاطب، نظریه «استفاده و خشنودی» را مطرح کرد. رویکرد استفاده و خشنودی هم مثل سایر رویکردها برای ارزیابی پیامدهای انسانی فناوری‌های نوین ارتباطی کاربرد دارد. این رویکرد به دلیل ماهیت آن که مخاطب-محور است، یکی از موفق‌ترین رویکردهای ارتباطی در فضای مجازی محسوب می‌شود (Angelman, 2000). نظریه استفاده و رضامندی یکی از بهترین تبیین‌ها برای پاسخ به علت استفاده از نرم‌افزارهای اجتماعی تلفن همراه است. با توجه به مبانی این رویکرد، کاربران و البته زنان خانه‌دار برای ارضای نیازها و تمایلات مختلفی به استفاده از آن می‌پردازند.

---

1. Uses and gratification  
2. Cutts

نظریه استفاده و رضامندی ضمن فعال انگاشتن مخاطب، بر نیازها و انگیزه‌های وی در استفاده از رسانه‌ها تأکید می‌کند و بر آن است که ارزش‌ها، علایق و نقش اجتماعی مخاطبان مهم است و مردم بر اساس این عوامل آن‌چه را می‌خواهند ببینند و بشنوند، انتخاب می‌کنند. از منظر نظریه استفاده و خشنودی که استفاده از رسانه‌ها را بر مبنای تأمین نیازی در مخاطب می‌داند و معتقد است این مخاطبان هستند که برای تأمین نیازهای موجود در زندگی‌شان به سمت رسانه‌ای می‌روند و بر اساس رویکرد رفتارگرا که معتقد است به هر میزان که این خشنودی به‌دست‌آمده برای آن‌ها بیشتر باشد و پاداش بیشتری را در انجام این عمل کسب کنند، کشش آن‌ها نیز به سمت رسانه افزایش خواهد یافت. پرسش اساسی نظریه استفاده و رضامندی این است که چرا مردم از رسانه‌ها استفاده می‌کنند و آن‌ها را برای چه منظوری به کار می‌گیرند؟ پاسخی که به‌اجمال داده می‌شود این است که مردم برای کسب راهنمایی، آرامش، سازگاری، اطلاعات و شکل‌گیری هویت شخصی، از رسانه‌ها استفاده می‌کنند (مک کوایل<sup>۱</sup>، ۱۳۸۵).

اساس مطالعات اسکینر<sup>۲</sup> بر روی شرطی‌سازی است. فرایند بدین شکل است: هر شخصی بسته به رفتاری که از او سر می‌زند، با یک پاداش یا تنبیه متناسب روبه‌رو می‌شود. این حالت را بدین گونه می‌توان با مسئله اعتیاد و به‌ویژه به اینترنت مرتبط ساخت. عوامل متعددی وجود دارد که می‌تواند ارتباط میان اختلالات روانی و استفاده از شبکه‌های اجتماعی را برقرار کند. مهم‌ترین عاملی که ارتباط میان این دو بخش را برقرار می‌کند، حضور طولانی‌مدت در شبکه‌های اجتماعی است.<sup>۳</sup> به تعبیر روان‌شناسان (برای مثال بارن<sup>۳</sup>، ۲۰۰۱) آدمی بر اساس تجارب گذشته و نظام باورهای خود، تصمیم می‌گیرد که «خود را در معرض چه نوع اطلاعاتی قرار دهد». از همین روی، او رسانه‌ای

---

1. McQuail  
2. Skinner  
3. Baron

را برمی‌گزیند که پیام‌ها و اطلاعات منتشره از طریق آن با نظام باورهای او همخوانی بیشتری داشته باشد (سورین و تانکارد<sup>۱</sup>، ۱۳۸۲).

تلفن همراه مهم‌ترین تکنولوژی فردی است که ضمن ایجاد «خلوت مستقل فردی» رابطه اجتماعی فرد را در یک بستر شبکه‌ای معنادار نموده است. «آتن کروس<sup>۲</sup>» روانشناس اجتماعی که هدایت تحقیق در زمینه شبکه‌های اجتماعی و استرس در زنان را بر عهده داشت می‌گوید: ما توانستیم لحظه‌به‌لحظه در طول روز نشان دهیم، خلق افراد بر اساس وقتی که در شبکه اجتماعی می‌گذرانند، بالا و پایین می‌شود. با همه این‌که گمان می‌رود اینترنت، کاربران خود را به میان افراد و جامعه می‌کشاند و به فعالیت‌های جمعی و ارتباطات گروهی دامن می‌زند، اما به دلیل پتانسیل اینترنت برای پنهان نگه‌داشتن هویت فردی به گسترش فردیت و تقویت قابلیت‌های فردی و از طرف دیگر به حس انزوایی و احساس تنهایی دامن می‌زند (حکیم آرا، ۱۳۸۸). بر این اساس پژوهش‌هایی که در خصوص استفاده از این ابزار در زنان انجام شده بر این حقیقت صحنه می‌گذارد که سلامت روان‌شناختی زنان تحت تأثیر این ابزار قرار گرفته است.

در پژوهشی با عنوان «تبیین اثرات اخلاقی فناوری اطلاعات و ارتباطات بر سلامت منابع انسانی» با هدف طراحی یک رابطه مفهومی که توسط لگزیان، حشمتی و رضایی (۱۳۹۲) انجام شد نشان داده شد که فناوری بر سلامت روانی به‌طور غیرمستقیم اثرگذار است. در پژوهش لعیا حسینی (۱۳۹۵) بین میزان اضطراب زنان متأهلی که از شبکه اجتماعی مجازی تلگرام استفاده می‌کنند و زنان متأهلی که استفاده نمی‌کنند تفاوت معنادار وجود دارد ( $P < 0.05$ ) در پژوهش محمد حسنی لوطک و براهویی (۱۳۹۴) نتایج تحلیل استنباطی نشان داد که بین ابعاد عضویت در شبکه‌های اجتماعی، فردی و فرهنگی - اخلاقی با افسردگی، اضطراب و استرس رابطه معناداری وجود دارد.

---

1. Severin&Tankard  
2. Kroos

نتایج رگرسیون گام‌به‌گام برای پیش‌بینی افسردگی نشان داد که تنها در همان گام اول بعد فردی ۰/۱۵ افسردگی را پیش‌بینی می‌کند. نتایج رگرسیون جهت پیش‌بینی اضطراب نشان دادن گام اول بعد فردی ۰/۹۰ استرس را پیش‌بینی می‌کند. در پژوهش مقیمی و لطیفی (۱۳۹۴) نتایج رگرسیون نشان داد که در سطح معناداری  $p < 0/1$  بین عضویت در شبکه‌های اجتماعی با رضایت زناشویی و جهت‌گیری زندگی در بین زنان و مردان متأهل در شهر اصفهان رابطه وجود دارد. به این معنا که با افزایش عضویت در شبکه‌های اجتماعی از میزان رضایت زناشویی کاسته می‌شود. علاوه بر این با افزایش عضویت در شبکه‌های اجتماعی میانگین جهت‌گیری خوش‌بینانه به زندگی پایین و میانگین جهت‌گیری بدبینانه به زندگی بالا خواهد بود.

لارامی<sup>۱</sup> (۲۰۰۷) در پژوهش خود دریافت که رابطه احساس تنهایی که خود یکی از نشانگان مهم افسردگی محسوب می‌شود با اعتیاد به تلفن همراه در سطوح بالایی مثبت و معنی‌دار است. در تحقیق حق‌شناس، نادری و حیدری که در سال ۱۳۹۱ انجام شد محققان دریافتند که احساس تنهایی جوانان می‌تواند انگیزه مناسبی برای وابستگی روانی آن‌ها به تلفن همراه باشد؛ تحقیق پور رمضان (۱۳۸۵) که در باب رابطه اعتیاد به اینترنت و سلامت روانی افراد بر اساس آزمون استاندارد شده scl90 انجام شد نشان داد که یک رابطه معنادار بین اضطراب و اعتیاد به اینترنت در افراد وجود دارد. هانگ و همکاران (۲۰۱۲) نشان دادند که بین اضطراب و انزوای اجتماعی و اعتیاد به تلفن همراه رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج کلی از همایش برگزار شده در باب رسانه‌های دیجیتال در سال ۱۳۹۱ نیز بیانگر آن بود که ۵۳٪ از افراد در صورت کاهش باطری و شارژ تلفن همراهشان دچار اضطراب می‌شوند (تبیان. نت).

نتایج پژوهش نیکخو در پژوهشی که در سال ۱۳۹۲ انجام داد حاکی از آن بود که یکی از اثرات مضر و نامطلوب در عدم مدیریت صحیح استفاده از فن‌آوری‌های جدید

از جمله تلفن همراه که می‌تواند زندگی افراد جامعه را به شکل غیرقابل جبرانی تحت تأثیر خود قرار دهد، افزایش نرخ پرخاشگری است. پرخاشگری یکی دیگر از عوامل مرتبط با سلامت روانی است که در آزمون scl90 مورد بررسی قرار گرفته است. پوری (۱۳۸۹) در پژوهش خود به این نکته اشاره دارد که شبکه‌های اجتماعی مجازی اجازه می‌دهند که افراد در جامعه جدید زندگی کنند و درعین حال از مزایای کامیونتی یا جماعت هم برخوردار شوند؛ جایی که روابط چهره به چهره و همدلانه عاطفی در کنار روابط افناعتی قرار می‌گیرد.

اغلب جامعه‌شناسان اخیر سعی می‌کرده‌اند ویژگی‌های قابل دفاع سوسایتی<sup>۱</sup> و کامیونتی<sup>۲</sup> (جامعه و جماعت) را با یکدیگر ترکیب کنند. برای مثال هابرماس معتقد است قلمرو عمومی که او آن را سپهر عمومی یا عرصه عمومی می‌خواند، در عرصه مدرن احیاء شده و در مکان‌هایی مانند قهوه‌خانه‌ها، قرائت‌خانه‌ها و محافل بحث و گفتگو تجلی کرده است. به این معنی، شبکه‌های اجتماعی در وضعیت مدرن و واسطه‌ای میان جامعه و دولت امروزی هستند که وارد مسائل مربوط به امور عمومی می‌شوند. در جدیدترین تحقیقات کیم<sup>۳</sup> و همکاران (۲۰۱۵) گزارش شد که همبستگی معنادار و مثبتی بین رفتار اعتیاد به گوشی همراه هوشمند و پرخاشگری وجود دارد. همچنین پرخاشگری به‌عنوان یکی از ۱۲ علامت اصلی اعتیاد به تلفن همراه در سایت ادیکشن تیپس. نت<sup>۴</sup> (۲۰۱۵) مطرح است. در تحقیق حق‌شناس، نادری و حیدری که در سال ۱۳۹۱ انجام شد محققان دریافتند که احساس تنهایی جوانان می‌تواند انگیزه مناسبی برای وابستگی روانی آن‌ها به تلفن همراه باشد.

صیادی، فتحی و محمدی (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «استفاده بی‌رویه از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی و ارتباط آن با سلامت روانی» به این نتیجه رسیدند که

- 
1. society
  2. Community
  3. Kim
  4. www.addictiontips.net

متغیرهای تحقیق شامل آسیب‌های روانی، کنترل اجتماعی، خشونت، عدم تمرکز، اختلال خواب، پرخاشگری و دروغ‌گویی با متغیرهای اصلی رابطه معناداری داشتند. در تحقیق دمیرسی<sup>۱</sup>، آکگونول<sup>۲</sup> و آلکاپیناز<sup>۳</sup> نیز رابطه همبستگی مثبت و معناداری بین استفاده بیش‌ازحد و مفرط از گوشی‌های همراه و افسردگی وجود داشت. بر اساس تحقیقاتی که توسط دانشگاه «آجو» در کره جنوبی صورت گرفته (۲۰۱۶)، زنان به‌مراتب بیشتر از مردان به استفاده از تلفن همراه هوشمند معتاد شده‌اند. این تحقیقات نشان می‌دهد که زنان در سراسر جهان تقریباً در هر روز به مدت ۴ ساعت از تلفن همراه هوشمند خود استفاده می‌کنند. این مطالعه با بررسی دقیقی که بر روی ۱۲۳۶ دانشجو از ۶ کالج در کره جنوبی صورت گرفته، ارائه شده است.

این برای نخستین بار است که مطالعه‌ای جامع نشان می‌دهد که زنان در مقایسه با مردان بیشتر در معرض اعتیاد به تلفن همراه هوشمند قرار دارند. بر این اساس مشخص شده که ۵۲ درصد زنان برای چهار ساعت یا بیشتر در طول شبانه‌روز از تلفن همراه هوشمند خود استفاده می‌کنند. این در حالی است که این رقم برای مردان ۴،۲۹ درصد است. همچنین مشخص شد که نزدیک به ۲۳ درصد زنان به مدت ۶ ساعت در شبانه‌روز از تلفن همراه هوشمند خود استفاده می‌کنند که این رقم برای گروه مردان تنها ۱۱ درصد عنوان شده است. نکته جالب‌توجه اینجاست که زنان از تلفن همراه هوشمند خود بیشتر برای دسترسی به شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند (پیرگری، ۱۳۹۵).

تحقیقات پژوهشگران دانشگاه دیکین در استرالیا (۲۰۱۶) نشان داده است مادرانی که به تلفن هوشمند وابسته‌اند در معرض استرس بالایی قرار دارند. با در نظر گرفتن این‌که سیر و روند استفاده از پیام‌رسان‌های تلفن همراه هوشمند در حال افزایش است

- 
1. Dempersi
  2. Acgonul
  3. Alcapenaz

و همچنین اثرگذاری آن بر روی رفتار کاربران، بدیهی است که توجه به این حوزه از مطالعات، شایسته و الزامی است. با توجه به مطالب عنوان شده و توجه به پژوهش‌های کمی که در کشور در این حیطه انجام گرفته است، توجیه‌کننده اهمیت این پژوهش می‌باشد.

### روش پژوهش

روش تحقیق پژوهش حاضر روش توصیفی با اتکا به روش پیمایشی می‌باشد. در تحقیقات پیمایشی هدف شناسایی رفتارها و انگیزه آن‌ها در بین افراد جامعه یا گروه‌های تشکیل‌دهنده آن است. جامعه آماری شامل کلیه زنان خانه‌دار شهر تهران است که بر اساس آخرین آمار به‌دست آمده از مرکز آمار قریب به ۳۰۳۹۸۶۳ نفر هستند و حجم نمونه بر اساس جدول مورگان، کهن و کرجسای<sup>۱</sup> برابر با ۳۸۴ انتخاب شد. روش نمونه‌گیری در این پژوهش نمونه‌گیری طبقه‌ای چندمرحله‌ای به میزان برابر از هر منطقه (۵ منطقه فرضی) است. به همین منظور ابتدا تهران به ۵ منطقه فرضی شمال، جنوب، غرب، شرق و مرکز تقسیم شد و از هر قسمت یک منطقه انتخاب و از هر منطقه بر اساس نقشه، یک بلوک انتخاب شد و طبق روش تصادفی، اطلاعات جمع‌آوری گردید.

جهت مقایسه میزان استفاده از پیام‌رسان‌های تلفن همراه و همچنین معناداری اختلافات روانی در بین افراد پژوهش، این‌طور عمل شد که پس از محاسبه فراوانی پاسخ‌ها در خصوص میزان استفاده از پیام‌رسان‌های تلفن همراه هوشمند، افراد به دو گروه تقسیم شدند، کسانی که «کم» از این ابزار ارتباطی استفاده می‌کردند یک گروه و افرادی که «زیاد» از این ابزار ارتباطی استفاده می‌کردند، در گروه دیگر قرار گرفتند. سپس به مقایسه نمرات پرسشنامه sc190 در بین آن‌ها پرداخته شد که نتایج در بخش

مربوط گزارش شده است. جهت تعیین پایایی<sup>۱</sup> پرسشنامه، ضریب آلفای کرونباخ برآورد شد. در این تحقیق نتایج آلفای کرونباخ مطالعه مقدماتی نشان داد که پایایی پرسشنامه مناسب می‌باشد.

جهت بررسی روایی<sup>۲</sup> در پژوهش حاضر، روایی صوری<sup>۳</sup> و روایی محتوایی<sup>۴</sup> و روایی سازه<sup>۵</sup> مورد نظر است. به منظور حصول روایی محتوا و روایی صوری<sup>۶</sup> ابزار اندازه‌گیری، پیش از اجرا، از طریق نظر کارشناسان و محققان مربوطه و همچنین افراد کلیدی و آگاه، به بررسی اعتبار ابزار پرداخته شد و این فرایند تا حدی ادامه یافت که محقق به روایی مورد نظر دست پیدا کند. روایی سازه که مهم‌ترین بخش بررسی روایی است در این پژوهش از طریق تحلیل عاملی تأییدی مورد بررسی قرار گرفت. شواهد به دست آمده در خصوص روایی سازه از طریق تحلیل عاملی تأییدی، حاکی از روایی مناسب ابزار بود.

## ابزار گردآوری داده‌ها

جهت جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه SCL90 و همچنین پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. پرسشنامه محقق شامل ۱۸ سؤال بود که در خصوص میزان و نحوه استفاده

---

### 1. Reliability studies

#### 2. Validity

۳. روایی صوری به منطقی، جالبی و تناسب ظاهری ابزار پژوهش برمی‌گردد و زمانی اهمیت پیدا می‌کند که ظاهر ابزار در انگیزش، رغبت آزمودنی با همکاری و پاسخ دادن به سؤال‌ها اثر داشته باشد (هومن، ۱۳۸۴: ۴۹).

۴. روایی محتوایی یک ابزار، به میزان کفایت پوششی اشاره دارد که محتوای مقیاس‌های به‌کاررفته در ابزار، تمام ابعاد مربوط به موضوع مورد مطالعه را در برمی‌گیرند و آن‌ها را تبیین می‌کنند. تعیین اعتبار محتوا با قضاوت انجام می‌شود. چنین قضاوتی درباره‌ی روایی محتوا می‌تواند از سوی پژوهشگر صورت پذیرد یا بر عهده‌ی یک پانل قرار گیرد.

۵. یک سازه به‌عنوان چیزی تعریف شده است که به‌وسیله ترکیب ذهنی ساخته شده است. اعتبار سازه از طریق مجموعه‌ای از فعالیت‌ها که در آن یک محقق همزمان برخی سازه را تعریف و ابزاری را برای اندازه‌گیری آن تولید می‌کند تعیین می‌شود (کاپلان؛ ساکوزو، ۱۳۸۸).

#### 6. Face validity



از پیام‌رسان‌های تلفن همراه هوشمند از جمله تلگرام، اینستاگرام، لاین و واتس آپ و... را مورد بررسی قرار می‌داد. مقیاس SCL90 نیز شامل ۹۰ سؤال برای ارزشیابی علائم روانی بود که به‌وسیله پاسخگو گزارش می‌شود و اولین بار برای نشان دادن جنبه‌های روان‌شناختی بیماران جسمی و روانی طرح‌ریزی گردید. فرم اولیه آزمون SCL-90 توسط دراگویتس<sup>۱</sup>، لیپمن<sup>۲</sup> و کوری<sup>۳</sup> (۱۹۷۳) معرفی شد و بر اساس تجربیات بالینی و تجزیه و تحلیل‌های روان‌سنجی از آن، مورد تجدیدنظر قرار گرفت و فرم نهایی آن تهیه گردید (دراگویتس، ریکلز<sup>۴</sup> و راک<sup>۵</sup>، ۱۹۷۶).

این آزمون اساساً برای تشخیص افراد بیمار از افراد سالم به کار گرفته می‌شود؛ اما علاوه بر آن معمولاً برای تشخیص افراد و معتادین به الکل و مواد مخدر هم استفاده می‌شود. همچنین به‌عنوان آزمون غربالگری در موقعیت‌های شغلی و استخدامی نیز قابل استفاده است. پاسخ‌های ارائه شده به هریک از موارد آزمون در یک مقیاس ۵ درجه‌ای از میزان ناراحتی که از هیچ با امتیاز صفر تا به‌شدت با امتیاز چهار درجه‌بندی شده است، مشخص می‌باشد. ۹۰ ماده این آزمون ۹ بعد مختلف شامل شکایات جسمانی، وسواس و اجبار، حساسیت در روابط بین‌فردی، افسردگی، اضطراب، پرخاشگری، ترس مرضی، افکار پارانوییدی و روان‌پریشی را در برمی‌گیرد.

نمره‌گذاری پرسشنامه SCL90 بسیار ساده و شامل چند عملیات ساده ریاضی یعنی جمع‌زدن و تقسیم تا دو رقم اعشار است و این‌که به هر یک از سؤالات بسته به پاسخ‌داده شده از صفر تا چهار نمره تعلق می‌گیرد. برای نمره‌گذاری ابعاد ۹ گانه ابتدا نمره به‌دست‌آمده از هر بعد را محاسبه نموده و بر تعداد سؤالات آن بعد تقسیم می‌کنیم. سنجش پایایی ابعاد ۹ گانه این پرسشنامه از دو روش محاسبه پایایی به روش آزمون

- 
1. Derogatis
  2. Lopman
  3. Curi
  4. Rickels
  5. Rock

مجدد صورت گرفته است. برای محاسبه ثبات درونی پرسشنامه که بر روی ۳۱۹ نفر داوطلب در ایالات متحده برای سنجش ثبات و یکنواختی سؤالات انجام شده از ضریب آلفای کرونباخ و کودر ریچاردسون ۲۰ استفاده شد که نتایج رضایت‌بخش بود (دبستانی، ۱۳۸۵). نتایج تمام ضرایب به‌دست‌آمده برای ۹ بعد کاملاً رضایت‌بخش بوده است و بیشترین همبستگی مربوط به بعد افسردگی با ۰/۹ و کمترین آن‌ها مربوط به بعد روان‌پریشی با ۰/۷۷ بوده است (دراگویتس، ریکلزورک، ۱۹۷۶).

پایایی با روش بازآزمایی که ثبات آزمون را در طول زمان می‌سنجد بر روی ۹۴ نفر بیمار روانی نامتناجس و پس از یک هفته ارزیابی اولیه صورت گرفت. اکثر ضرایب دارای همبستگی بالا و بین ۰/۷۸ تا ۰/۹ گزارش شدند (ناتالی، ۱۹۷۶؛ به نقل از نجاریان و داوری، ۱۳۸۰). میزان پایایی این آزمون در داخل کشور توسط مرعشی به روش دونیمه کردن بین ۰/۸ تا ۰/۹۳ و به روش آلفای کرونباخ بین ۰/۸ تا ۰/۹۳ گزارش شده است (مرعشی، ۱۳۷۵). پایایی این مقیاس در پژوهش حاضر شامل مقادیر زیر بود: شکایات جسمانی ۰/۸۷، بعد وسواسی-اجباری ۰/۸۲، حساسیت در روابط بین فردی ۰/۸۷، اضطراب ۰/۸۴، پرخاشگری ۰/۷۳، ترس مرضی ۰/۶۸، پارانوئا ۰/۶۶، روان‌پریشی ۰/۸ و افسردگی ۰/۸۷.

در مورد روایی<sup>۱</sup> آزمون سلامت روان SCL-90 درایگوتس، ویکلز و راک (۱۹۷۶) این آزمون را به همراه MMPI به‌طور هم‌زمان بر روی ۱۱۹ آزمودنی داوطلب اجرا کردند. نتیجه ارزیابی نشان داد همبستگی مربوط به ملاک افسردگی با ۰/۷۳ و کمترین همبستگی مربوط به ترس مرضی با مقدار ۰/۳۶ بود (باقری یزدی، ۱۳۹۰). وایرمن و همکاران (۱۹۷۶) در یک مطالعه بالینی افسردگی، این آزمون را بر روی معتادان به کار بردند. نتایج نشان داد که این آزمون به‌خوبی می‌تواند گروه‌های افسرده را از افسرده معتاد تمیز دهد. همچنین این پرسشنامه در ایران در پژوهش‌هایی از جمله در پژوهش مدیر نیا و همکاران (۱۳۸۹) و انیسی و همکاران (۱۳۹۳) هنجاریابی شده است.

## یافته‌ها

یافته‌های توصیفی حاکی از آن بود که از بین شرکت‌کنندگان در پژوهش ۱۲۲ نفر (۳۱/۸ درصد) مجرد، ۲۵۴ نفر (۶۶/۱ درصد) متأهل، ۷ نفر (۱/۸ درصد) مطلقه و ۱ نفر (۰/۳ درصد) بیوه بودند. ۱۳۹ نفر (۳۶/۲ درصد) دارای مدرک دیپلم، ۴۷ نفر (۱۲/۲ درصد) دارای مدرک فوق‌دیپلم، ۱۵۴ نفر (۴۰/۱ درصد) دارای مدرک لیسانس و ۴۴ نفر (۱۱/۵ درصد) دارای مدرک فوق‌لیسانس و بالاتر بوده‌اند.

همان‌طور که قبلاً نیز گفته شد نمره‌های به‌دست‌آمده از سؤال‌های مربوط به هر اختلال بر تعداد سؤال‌های مربوط به همان اختلال تقسیم گردید. به این ترتیب میانگین نمره مربوط به هر اختلال به دست آمد. اگر میانگین نمره فرد در هر اختلال بیشتر از ۲/۵ باشد، دال بر آن است که فرد در آن اختلال دارای مشکل قابل توجه می‌باشد و اگر میانگین یادشده ۳ یا بیشتر باشد گویای آن است که مشکل فرد در ارتباط با آن اختلال جدی است. بر اساس نتایج مشخص شد که ۱۵/۸ درصد از افراد (۶۰/۲-۷۶) دارای نمره میانگین بین ۲/۵ تا سه بودند و به این معناست که دارای مشکل قابل توجهی در بعد شکایات جسمانی هستند و همچنین ۲۴ درصد افراد دارای نمره میانگین بالاتر از ۳ بودند که بدین معناست که دارای مشکل جدی در بعد شکایات جسمانی بودند. همچنین ۱۷/۵ درصد از افراد (۵۴/۹-۷۶/۶) دارای نمره میانگین بین ۲/۵ تا سه بودند و به این معناست که دارای مشکل قابل توجهی در بعد وسواسی اجباری بودند و همچنین ۲۳/۴ درصد افراد دارای نمره میانگین بالاتر از ۳ بودند که بدین معناست که دارای مشکل جدی در بعد شکایات جسمانی بودند. ۳۰/۲ درصد از افراد (۶۰/۹-۸۱/۸) دارای نمره میانگین بین ۲/۵ تا سه بودند که به این معناست که دارای مشکل قابل توجهی در بعد حساسیت در روابط بین فردی بودند و همچنین ۱۸/۲ درصد افراد دارای نمره میانگین بالاتر از ۳ بودند که بدین معناست که دارای مشکل جدی در بعد حساسیت در روابط بین فردی بودند. همچنین مشخص شد ۱۵/۶ درصد از افراد

(۶۴/۳-۷۹/۹) دارای نمره میانگین بین ۲/۵ تا سه بودند که به این معناست که دارای مشکل قابل توجهی در بعد اضطراب بودند.

همچنین ۲۰/۱ درصد افراد دارای نمره میانگین بالاتر از ۳ بودند که بدین معناست که دارای مشکل جدی در بعد اضطراب بودند. ۱۱/۵ درصد از افراد (۷۳/۷-۸۵/۲) دارای نمره میانگین بین ۲/۵ تا سه بودند که به این معناست که دارای مشکل قابل توجهی در بعد پرخاشگری بودند و همچنین ۱۴/۸ درصد افراد دارای نمره میانگین بالاتر از ۳ بودند که بدین معناست که دارای مشکل جدی در بعد پرخاشگری بودند. ۳/۵ درصد از افراد (۹۸/۸-۹۵/۱) دارای نمره میانگین بین ۲/۵ تا سه بودند که به این معناست که دارای مشکل قابل توجهی در بعد ترس مرضی بودند و همچنین ۹/۴ درصد افراد دارای نمره میانگین بالاتر از ۳ بودند که بدین معناست که دارای مشکل جدی در بعد ترس مرضی بودند. ۲۸/۷ درصد از افراد (۵۳/۱-۸۱/۸) دارای نمره میانگین بین ۲/۵ تا سه بودند و به این معناست که دارای مشکل قابل توجهی در بعد پارانویا بودند و همچنین ۱۸/۲ درصد افراد دارای نمره میانگین بالاتر از ۳ بودند که بدین معناست که دارای مشکل جدی در بعد افکار پارانویا بودند. ۲۱/۴ درصد از افراد (۷۱/۶-۹۳) دارای نمره میانگین بین ۲/۵ تا سه بودند و به این معناست که دارای مشکل قابل توجهی در بعد روان‌پریشی بودند و همچنین ۷ درصد افراد دارای نمره میانگین بالاتر از ۳ بودند که بدین معناست که دارای مشکل جدی در بعد شکایات جسمانی بودند. ۲۰/۹ درصد از افراد (۶۰/۹-۸/۸) دارای نمره میانگین بین ۲/۵ تا سه بودند که به این معناست که دارای مشکل قابل توجهی در بعد وسواسی اجباری بودند و همچنین ۱۸/۲ درصد افراد دارای نمره میانگین بالاتر از ۳ بودند که بدین معناست که دارای مشکل جدی در بعد شکایات جسمانی بودند.

تأثیر پیام‌رسان‌های تلفن همراه هوشمند بر ویژگی‌های ... ۱۷۱

جدول ۱- آمار توصیفی پرسشنامه SCL90

خطای استاندارد میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	N	میزان استفاده از پیام رسان تلفن همراه	
۰/۰۷	۰/۷۸	۲/۰۷	۹۷	استفاده کم	شکایت‌های جسمانی
۰/۰۴	۰/۷۲	۲/۳۳	۲۸۱	استفاده زیاد	
۰/۰۷	۰/۷۴	۲/۲۱	۱۰۱	استفاده کم	وسواس-اجبار
۰/۰۴	۰/۷۱	۲/۳۹	۲۸۳	استفاده زیاد	
۰/۰۸	۰/۸۴	۲/۱۲	۱۰۱	استفاده کم	حساسیت در روابط بین فردی
۰/۰۴	۰/۷۲	۲/۲۸	۲۸۳	استفاده زیاد	
۰/۰۸	۰/۸۸	۲/۰۱	۱۰۱	استفاده کم	اضطراب
۰/۰۴	۰/۷۴	۲/۱۵	۲۸۳	استفاده زیاد	
۰/۰۵	۰/۵۱	۱/۸۷	۹۹	استفاده کم	پرخاشگری
۰/۰۴	۰/۷۲	۲/۰۶	۲۷۷	استفاده زیاد	
۰/۰۵	۰/۵۵	۱/۷۱	۱۰۱	استفاده کم	ترس مرضی
۰/۰۳	۰/۵۹	۱/۷۴	۲۸۲	استفاده زیاد	
۰/۰۵	۰/۵۶	۲/۱۱	۱۰۰	استفاده کم	پارانویا
۰/۰۴	۰/۶۷	۲/۳۳	۲۷۷	استفاده زیاد	
۰/۰۶	۰/۶۶	۱/۸۱	۱۰۱	استفاده کم	روان‌پریشی
۳/۰۳	۰/۶۶	۲/۱۰	۲۸۲	استفاده زیاد	
۰/۰۸	۰/۸۴	۲/۱۲	۱۰۱	استفاده کم	افسردگی
۰/۰۴	۰/۷۲	۲/۲۸	۲۸۳	استفاده زیاد	

همان‌طور که مندرجات جدول ۱ نشان می‌دهد، میانگین نمرات میزان اختلال جسمانی در گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند برابر با ۲/۳۳ و بیش از مقدار گروهی است که از پیام‌رسان‌های تلفن همراه کم استفاده می‌کنند. همچنین میزان اختلال وسواس در گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده

می‌کنند برابر با ۲/۳۹ و بیش از مقدار گروهی است که کم از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند. میزان اختلال حساسیت در روابط بین فردی در گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند برابر با ۲/۲۸ و بیش از مقدار گروهی است که کم از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند.

میزان اختلال اضطراب در گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند برابر با ۲/۱۵ و بیش از مقدار گروهی است که کم از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند. میزان اختلال پرخاشگری در گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند برابر با ۲/۰۶ و بیش از مقدار گروهی است که کم از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند. میزان ترس مرضی در گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند برابر با ۱/۷۴ و بیش از مقدار گروهی است که کم از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند. میزان پارانوئیا در گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند برابر با ۲/۳۳ و بیش از مقدار گروهی است که کم از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند. میزان روان‌پریشی در گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند برابر با ۲/۱۰ و بیش از مقدار گروهی است که کم از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند. میزان اختلال افسردگی در گروهی که زیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند برابر با ۲/۲۸ و بیش از مقدار گروهی است که کم از پیام‌رسان‌های تلفن همراه استفاده می‌کنند.

همچنین میزان انحراف استاندارد و خطای استاندارد برآورد میانگین نیز در جدول گزارش گردیده است. در ادامه جهت بررسی معناداری میزان تفاوت میانگین دو گروه از آزمون تی مستقل استفاده گردیده است که نتایج آن در ادامه گزارش شده است؛ همچنین لازم به ذکر است که نتایج آزمون کولموگروف اسمیرنف حاکی از نرمال بودن توزیع متغیرهای پژوهش بود.

تأثیر پیام‌رسان‌های تلفن همراه هوشمند بر ویژگی‌های ... ۱۷۳

جدول ۲- آزمون تی مستقل مقایسه شکایت‌های جسمانی در دو گروه

فاصله اطمینان ٪۹۵	خطای استاندارد تفاوت	میانگین تفاوت‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	T	Sig.	F لوین			
								حد پایین	حد بالا	
-۰/۰۸	-۰/۴۲	۰/۰۸	-۰/۲۵	۰/۰۰۴	۳۷۶	-۲/۹۲	۰/۰۳	۴/۷۵	همسانی واریانس‌ها	شکایت‌های جسمانی
-۰/۰۷	-۰/۴۳	۰/۰۹	-۰/۲۵	۰/۰۰۶	۳۷/۱۵۶	-۲/۸۱		عدم همسانی واریانس‌ها		

نتایج آزمون لوین حاکی از عدم همسانی واریانس‌های خطا بین دو گروه می‌باشد ( $p > 0/05$ )، بنابراین از مفروضه عدم همسانی واریانس‌ها جهت مقایسه میانگین دو گروه استفاده شد که نتایج حاکی از آن است که بین میانگین دو گروه در بعد شکایت‌های جسمانی تفاوت معناداری وجود دارد ( $p < 0/01$ )

جدول ۳- آزمون تی مستقل مقایسه وسواس-اجبار در دو گروه

فاصله اطمینان ٪۹۵	خطای استاندارد تفاوت	میانگین تفاوت‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	T	Sig.	F لوین			
								حد پایین	حد بالا	
-۰/۲	-۰/۳۵	۰/۰۸	-۰/۱۸	۰/۰۲	۳۸۲	-۲/۲۲	۴۵/۰	۰/۵۶	همسانی واریانس‌ها	وسواس-اجبار
-۰/۱	-۰/۳۵	۰/۰۸	-۰/۱۸	۰/۰۳	۱۸/۱۶۸	-۲/۱۶		عدم همسانی واریانس‌ها		

نتایج آزمون لوین حاکی از همسانی واریانس‌های خطا بین دو گروه می‌باشد ( $p > 0/05$ )، بنابراین از مفروضه همسانی واریانس‌ها جهت مقایسه میانگین دو گروه استفاده شد که نتایج حاکی از آن است که بین میانگین دو گروه در بعد وسواس-اجبار تفاوت معناداری وجود دارد ( $p < 0/05$ )

جدول ۴- آزمون تی مستقل مقایسه حساسیت در روابط بین فردی در دو گروه

فاصله اطمینان ٪۹۵	خطای استاندارد تفاوت		میانگین تفاوت‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	T	Sig.	F لوین		
	حدپایین	حدبالا								
۱/۰۱	-۰/۳۳	۰/۰۸	۰/۱۵	۰/۰۵	۳۸۲	-۱/۷۷	۰/۲۷	۱/۲۱	همسانی واریانس‌ها	حساسیت در روابط بین فردی
۰/۰۳	-۰/۳۴	۰/۰۹	۰/۱۵	۰/۷	۱۶/۱۵۶	-۱/۶۵			عدم‌همسانی واریانس‌ها	

نتایج آزمون لوین حاکی از همسانی واریانس‌های خطا بین دو گروه می‌باشد ( $p > ۰/۰۵$ )، بنابراین از مفروضه همسانی واریانس‌ها جهت مقایسه میانگین دو گروه استفاده شد که نتایج حاکی از آن است که بین میانگین دو گروه در بعد حساسیت در روابط بین فردی تفاوت معناداری وجود دارد ( $p < ۰/۰۵$ )

جدول ۵- آزمون تی مستقل مقایسه اضطراب در دو گروه

فاصله اطمینان ٪۹۵	خطای استاندارد تفاوت		میانگین تفاوت‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	T	Sig.	F لوین		
	حدپایین	حدبالا								
۰/۰۴	-۰/۳	۰/۰۹	-۰/۱۳	۰/۰۴	۳۸۲	-۱/۴۶	۰/۰۰۳	۹/۲۰	همسانی واریانس‌ها	اضطراب
۰/۰۶	-۰/۳	۰/۰۹	-۰/۱۳	۰/۰۸	۴۵/۱۵۳	-۱/۳۴			عدم‌همسانی واریانس‌ها	

نتایج آزمون لوین حاکی از عدم همسانی واریانس‌های خطا بین دو گروه می‌باشد ( $p > ۰/۰۵$ )، بنابراین از مفروضه عدم همسانی واریانس‌ها جهت مقایسه میانگین دو گروه استفاده شد که نتایج حاکی از آن است که بین میانگین دو گروه در بعد اضطراب تفاوت معناداری وجود دارد ( $p < ۰/۰۵$ )



تأثیر پیام‌رسان‌های تلفن همراه هوشمند بر ویژگی‌های ... ۱۷۵

جدول ۶- آزمون تی مستقل مقایسه پرخاشگری در دو گروه

فاصله اطمینان %۹۵		خطای استاندارد تفاوت	میانگین تفاوت‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	T	Sig.	F لوین		
حدپایین	حدبالا									
-۰/۰۳	-۰/۳۴	۰/۰۷	-۰/۱۹	۰/۰۱	۳۷۴	-۲/۴۳	۰/۰۰	۲۸/۰۸	همسانی واریانس‌ها	پرخاشگری
-۰/۰۵	-۰/۳۲	۰/۰۶	-۰/۱۹	۰/۰۰۵	۹۶/۲۴۳	-۲/۸۵			عدم همسانی واریانس‌ها	

نتایج آزمون لوین حاکی از عدم همسانی واریانس‌های خطا بین دو گروه می‌باشد ( $p > ۰/۰۵$ )، بنابراین از مفروضه همسانی واریانس‌ها جهت مقایسه میانگین دو گروه استفاده شد که نتایج حاکی از آن است که بین میانگین دو گروه در بعد پرخاشگری تفاوت معناداری وجود دارد ( $p < ۰/۰۵$ )

جدول ۷- آزمون تی مستقل مقایسه ترس مرضی در دو گروه

فاصله اطمینان %۹۵		خطای استاندارد تفاوت	میانگین تفاوت‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	T	Sig.	F لوین		
حدپایین	حدبالا									
۰/۱	-۰/۱۶	۰/۰۶	-۲/۰۲	۰/۶۶	۳۸۱	-۰/۴۲	۰/۵۱	۰/۴۲	همسانی واریانس‌ها	ترس مرضی
۰/۱	-۰/۱۵	۰/۰۶	-۲/۰۲	۰/۶۵	۴۶/۱۸۸	-۰/۴۴			عدم همسانی واریانس‌ها	ی

نتایج آزمون لوین حاکی از همسانی واریانس‌های خطا بین دو گروه می‌باشد ( $p > ۰/۰۵$ )؛ بنابراین از مفروضه همسانی واریانس‌ها جهت مقایسه میانگین دو گروه استفاده شد که نتایج حاکی از آن است که بین میانگین دو گروه در بعد ترس مرضی تفاوت معناداری وجود ندارد ( $p > ۰/۰۵$ ).

جدول ۸- آزمون تی مستقل مقایسه افکار پارانوئیدی در دو گروه

فاصله اطمینان ٪۹۵	خطای استاندارد تفاوت		میانگین تفاوت‌ها	سطح معنادار ی	درجه آزادی	T	Sig.	F لوین		
	حدپایین	حدبالا								
-۰/۰۶	-۰/۳۶	۰/۰۷	-۰/۲۱	۰/۰۰۵	۳۷۵	-۲/۸۴	۰/۱۴	۲/۰۹	همسانی واریانس‌ها	افکار پارانوئیدی
-۰/۰۷	-۰/۳۵	۰/۰۶	-۰/۲۱	۰/۰۰۲	۷۱/۲۰۷	-۳/۰۸			عدم‌همسانی واریانس‌ها	

نتایج آزمون لوین حاکی از همسانی واریانس‌های خطا بین دو گروه می‌باشد ( $p > 0/05$ )؛ بنابراین از مفروضه همسانی واریانس‌ها جهت مقایسه میانگین دو گروه استفاده شد که نتایج حاکی از آن بود که بین میانگین دو گروه در بعد افکار پارانوئیدی تفاوت معناداری وجود دارد ( $p < 0/05$ ).

جدول ۹- آزمون تی مستقل مقایسه روان‌پریشی در دو گروه

فاصله اطمینان ٪۹۵	خطای استاندارد تفاوت		میانگین تفاوت‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	T	Sig.	F لوین		
	حدپایین	حدبالا								
-۰/۱۴	-۰/۴۴	۰/۰۷	-۰/۲۹	۰/۰۰	۳۸۱	-۳/۸۳	۰/۹۸	۰/۰۰۱	همسانی واریانس‌ها	روان‌پریشی
-۰/۱۴	-۰/۴۴	۰/۰۷	-۰/۲۹	۰/۰۰	۶۴/۱۷۵	-۳/۸۲			عدم‌همسانی واریانس‌ها	

نتایج آزمون لوین حاکی از همسانی واریانس‌های خطا بین دو گروه می‌باشد ( $p > 0/05$ )، بنابراین از مفروضه همسانی واریانس‌ها جهت مقایسه میانگین دو گروه استفاده شد که نتایج حاکی از آن بود که بین میانگین دو گروه در بعد روان‌پریشی تفاوت معناداری وجود دارد ( $p < 0/05$ ).

جدول ۱۰- آزمون تی مستقل مقایسه افسردگی در دو گروه

فاصله اطمینان %۹۵	خطای استاندارد تفاوت		میانگین تفاوت‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	T	Sig.	F لوین		
	حدپایین	حدبالا								
۰/۰۱	-۰/۳۳	۰/۰۸	۰/۱۵	۰/۰۴	۳۸۲	-۱/۷۷	۰/۲۷	۱/۲۱	همسانی واریانس‌ها	افسردگی
۰/۰۳	-۰/۳۴	۰/۰۹	۰/۱۵	۰/۸	۱۶/۱۵۶	-۱/۶۵			عدم‌همسانی واریانس‌ها	

نتایج آزمون لوین حاکی از همسانی واریانس‌های خطا بین دو گروه می‌باشد ( $p > 0/05$ )، بنابراین از مفروضه همسانی واریانس‌ها جهت مقایسه میانگین دو گروه استفاده شد که نتایج حاکی از آن بود که بین میانگین دو گروه در بعد افسردگی تفاوت معناداری وجود دارد ( $p < 0/05$ ).

### بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی تأثیر پیام‌رسان‌های تلفن همراه هوشمند بر روی ویژگی‌های شخصیتی زنان خانه‌دار انجام شد. نتایج پژوهش حاکی از آن بود که بین افسردگی در دو گروه (استفاده کم‌وزیاد از پیام‌رسان‌های تلفن همراه) تفاوت معناداری وجود دارد. در پژوهش محمد حسنی لوطک و براهویی (۱۳۹۴) نتایج تحلیل استنباطی نشان داد که بین ابعاد عضویت در شبکه‌های اجتماعی، فردی، اجتماعی و فرهنگی - اخلاقی با افسردگی، اضطراب و استرس رابطه معناداری وجود دارد. نتایج رگرسیون گام‌به‌گام برای پیش‌بینی افسردگی نشان داد که تنها در همان گام اول بعد فردی  $0/15$  افسردگی را پیش‌بینی می‌کند. نتایج رگرسیون جهت پیش‌بینی اضطراب نشان داد که گام اول بعد فردی  $0/09$  استرس را پیش‌بینی می‌کند.

در پژوهش مقیمی و لطیفی (۱۳۹۴) نتایج رگرسیون نشان داد که در سطح معناداری  $p < 0/1$  بین عضویت در شبکه‌های اجتماعی با رضایت زناشویی و جهت‌گیری زندگی در بین زنان و مردان متأهل در شهر اصفهان رابطه وجود دارد. به این معنا که با افزایش عضویت در شبکه‌های اجتماعی از میزان رضایت زناشویی کاسته می‌شود. علاوه بر این با افزایش عضویت در شبکه‌های اجتماعی میانگین جهت‌گیری خوش‌بینانه به زندگی پایین و میانگین جهت‌گیری بدبینانه به زندگی بالا خواهد بود که همسو با نتایج پژوهش حاضر می‌باشد. لارامی<sup>۱</sup> (۲۰۰۷) در پژوهش خود دریافت که رابطه احساس تنهایی که خود یکی از نشانگان مهم افسردگی محسوب می‌شود با اعتیاد به تلفن همراه در سطوح بالایی مثبت و معنی‌دار است. در تحقیق حق‌شناس، نادری و حیدری که در سال ۱۳۹۱ انجام شد محققان دریافتند که احساس تنهایی جوانان می‌تواند انگیزه مناسبی برای وابستگی روانی آن‌ها به تلفن همراه باشد؛ نتایج پژوهش حاکی از آن است که بین اضطراب در دو گروه تفاوت معناداری وجود دارد.

لعیا حسینی (۱۳۹۵) نشان داد که بین میزان اضطراب زنان متأهلی که از شبکه اجتماعی مجازی تلگرام استفاده می‌کنند و زنان متأهلی که استفاده نمی‌کنند تفاوت معنادار وجود دارد ( $p < 0/05$ ). تحقیق پور رمضان (۱۳۸۵) که در باب رابطه اعتیاد به اینترنت و سلامت روانی افراد بر اساس آزمون استاندارد شده scl90 انجام شد نشان داد که یک رابطه معنادار بین اضطراب و اعتیاد به اینترنت در افراد وجود دارد. هانگ و همکاران (۲۰۱۲) نشان دادند که بین اضطراب و انزوای اجتماعی و اعتیاد به تلفن همراه رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج کلی از همایش برگزار شده در باب رسانه‌های دیجیتال در سال ۱۳۹۱ نیز بیانگر آن بود که ۵۳ درصد از افراد در صورت کاهش باطری و شارژ تلفن همراهشان دچار اضطراب می‌شوند (تبیان، نت).

نتایج پژوهش حاکی از آن است که بین دو گروه در بعد پرخاشگری تفاوت معناداری وجود دارد. نیکخو در پژوهشی که در سال ۱۳۹۲ انجام داد دریافت که یکی از اثرات مضر

و نامطلوب در عدم مدیریت صحیح استفاده از فن‌آوری‌های جدید از جمله تلفن همراه که می‌تواند زندگی افراد جامعه را به شکل غیرقابل جبرانی تحت تأثیر خود قرار دهد، افزایش نرخ پرخاشگری است. پرخاشگری یکی دیگر از عوامل مرتبط با سلامت روانی است که در آزمون scl90 مورد بررسی قرار گرفته است. در جدیدترین تحقیقات کیم<sup>۱</sup> و همکاران (۲۰۱۵) گزارش شد که همبستگی معنادار و مثبتی بین رفتار اعتیاد به گوشی همراه هوشمند و پرخاشگری وجود دارد. همچنین پرخاشگری به‌عنوان یکی از ۱۲ علامت اصلی اعتیاد به تلفن همراه در سایت ادیکشن تیپس.نت<sup>۲</sup> (۲۰۱۵) مطرح است.

بر طبق رویکردهای روان‌کاوی وجود خلأهای عاطفی در خانواده و نیز نابهنجاری‌های شکل گرفته را از سوی دیگر می‌توان عامل مؤثر در پرخاشگری دانست. افراد به دلیل فقدان رابطه درست با اطرافیان، بستگان و خصوصاً خانواده، دچار خلأ عاطفی و روحی هستند؛ بنابراین زمانی که به شبکه‌های اجتماعی دسترسی ندارند، اینترنتشان قطع است، پاسخ دلخواه و مورد نظر خود را از مخاطب خود دریافت نمی‌دارند و... بنابراین این موارد می‌تواند باعث شود که آن‌ها بارها ناکامی را تجربه کنند و از آنجایی که یکی از نتایج اصلی بروز ناکامی در افراد پرخاشگری است؛ بنابراین اگر بخواهیم از میزان پرخاشگری به‌عنوان عامل تشدیدکننده آسیب‌های اجتماعی کم کنیم به‌طورقطع یکی از راه‌کارها مدیریت استفاده از شبکه‌های اجتماعی و پر کردن اوقات افراد از طریق ایجاد زمینه‌هایی نظیر ورزش‌های هیجان برانگیز شرایط تخلیه عاطفی، هیجانی و احساسی و یا فعالیت‌های هنری و شرکت در کلاس‌های مختلف است.

نتایج پژوهش حاکی از آن است که بین میانگین حساسیت در روابط بین فردی در دو گروه تفاوت معناداری وجود دارد. از آنجایی که شبکه‌های اجتماعی ابزاری جهت ارتباط با دنیای مجازی می‌باشند بنابراین اثرات آن از ابعاد گوناگون و بر جنبه‌های مختلف روابط بررسی گردیده است و به عبارتی می‌توان این‌طور بیان داشت که اثرات آن

---

1. Kim  
2. www.addictiontips.net

بر زندگی خانوادگی، روابط متقابل اعضای خانواده و زن و شوهر، روابط فرا زناشویی، روابط با دوستان و آشنایان از جنبه‌های مثبت و منفی مورد بررسی قرار می‌گیرد و از آنجایی که فضای حاکم بر پژوهش حاضر در بعد خانواده و به‌خصوص روابط همسران متمرکز است بنابراین در بعد حساسیت در روابط بین فردی به بررسی اثر شبکه‌های اجتماعی بر روابط همسران و عواقب نامطلوب آن که تنش، ناملاطمتی، احساس نارضایتی و بی‌زاری از روابط بین ایشان است و تبعات آن که طلاق می‌باشد پرداخته می‌شود و به نتایج پژوهش‌هایی که در این حوزه صورت پذیرفته‌اند اشاره می‌گردد.

در پژوهش محمدی (۱۳۹۵) یافته‌ها نشان داد که میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و دنیای مجازی بر رضایت زناشویی زوجین ۲۵ تا ۴۰ سال استان آذربایجان غربی اثر معناداری دارد. همچنین بین رضایت زناشویی افراد عضو شبکه‌های اجتماعی و دنیای مجازی و افراد غیر عضو تفاوت معناداری وجود دارد. از طرف دیگر، بین تقاضای طلاق و عضویت افراد در شبکه‌های اجتماعی و دنیای مجازی رابطه معناداری وجود دارد. مشخص شد بین رضایت زناشویی زنان و مردان عضو شبکه‌های اجتماعی و دنیای مجازی و افراد غیر عضو تفاوت معناداری وجود ندارد. در پژوهش پورمحمدیان و همکاران (۱۳۹۵) نتایج نشان داد که بین رضایت زناشویی افراد عضو شبکه‌های اجتماعی و دنیای مجازی و افراد غیر عضو تفاوت معناداری وجود دارد. دوستی و محقق (۱۳۹۴) نشان دادند که بین انواع تعارضات زناشویی و میزان استفاده از این شبکه‌ها رابطه وجود دارد. در پژوهش برزگر و همکاران (۱۳۹۴) نتایج پژوهش نشان داد که متغیر شبکه‌های مجازی با ضریب تأثیر ۹۹ درصد بیشترین تأثیر را بر افزایش طلاق دارد.

در تبیین نقش مادر در حفظ یا ازهم‌پاشیدگی خانواده دکتر عبدالکریم خیامی مدرس دانشگاه و تحلیلگر رسانه این‌طور بیان می‌دارد که خانم‌های خانه‌دار در خانواده نقش میانجی دارند؛ این تحلیلگر رسانه عنوان داشت: لازمه ارتباط گرفتن در شبکه‌های

اجتماعی مجازی این است که باید هنگام استفاده از این ابزار، ارتباط خود را با حضار دیگری که در همان مکان فیزیکی حضور دارند قطع کنید. به عبارت دیگر، در این شرایط به صورت مجازی با دیگران ارتباط می‌گیرید اما در فضای فیزیکی با دیگران قطع ارتباط می‌کنید یا سطح ارتباط را پایین می‌آورید. در مباحث جامعه‌شناسی می‌گوییم خانم‌های خانه‌دار نقش میانجی را دارند و واسطه و محل جمع شدن ارتباطات حلقه خانواده هستند. هیچ‌کس به اندازه مادر در فضای خانه نقش میانجیگری میان اعضای خانواده را ندارد زیرا مادر نقطه گرد آمدن انواع ارتباطها در خانواده است. حال، اگر این گرانیگاه ارتباطی خانه خودش دچار تفرد شده و استفاده‌های فردی او از این ابزارها بیشتر شود گرانیگاه خانواده فردی شده و به تضعیف همه ارتباطهای خانوادگی منجر می‌شود (پایگاه تحلیلی خبری خانواده و زنان<sup>۱</sup>، کد خبر، ۲۲۸۱۵؛ ۱۳۹۴/۱۴/۹، ۱۴:۱۷).

نتایج پژوهش حاکی از آن است که بین ترس مرضی در دو گروه مورد مطالعه تفاوت معناداری وجود ندارد. آنچه آروین در سال ۲۰۰۴ به آن اشاره می‌کند اضطراب اجتماعی است که شکل متعادل شده‌ای از هراس اجتماعی است. او بر این باور بود که اغلب افرادی که از اینترنت استفاده می‌کنند از تعاملات چهره به چهره دچار هراس می‌شوند (به نقل از هانگ<sup>۲</sup> و همکاران، ۲۰۱۲). نتایج پژوهش حاکی از آن بود که بین افکار پارانوییدی در دو گروه مورد مطالعه تفاوت معناداری وجود دارد. استفاده از موبایل به لحاظ تعاملی و فن‌آورانه مشابه با اینترنت است و بنابراین اثرات، آن‌ها نیز مشابه باهم هستند (Pierce, 2009). وابستگی به هر ابزار یا وسیله‌ای از جمله تلفن همراه بر طبق نظر روان‌شناسان باعث بعضی پیامدهای منفی و آثار زیان‌بار می‌شود. از جمله این پیامدها، کاهش روابط سالم، افزایش پرخاشگری و تهدید سلامت روانی است که به موجب آن روابط بین فردی خدشه‌دار می‌شود.

---

1. <http://mehrkhane.com>  
2. Hong

بنابراین جامعه‌ای که شاهد گسترش این پدیده باشد، به لحاظ سلامت روان آینده ناخوشایندی خواهد داشت. علاوه بر افزایش این پرخاشگری، افسردگی نتیجه دیگر وابستگی به تلفن همراه است. دکتر نجات استاد روان‌شناسی دانشگاه، معتقد است که اضطراب جدایی از تلفن همراه درست مثل اضطراب کودکی است که از مادر جدا شده و می‌تواند باعث ایجاد حس نایمی روانی در فرد شود. به همین سیاق، اضطراب ناشی از دوری از تلفن همراه ممکن است منجر به بروز و ظهور بیماری بدبینی (پارانویا) در افراد شود (تبیان. نت). نتایج پژوهش حاکی از آن بود که بین دو گروه در بعد وسواس تفاوت معناداری وجود دارد. فریز<sup>۱</sup> (۲۰۰۲) ادعا کرد که ۱۴ درصد از کاربران اینترنت دچار علائم رفتارهای وسواسی و حالات روان‌پریشی و افسردگی هستند (به نقل از رشید، ۱۳۸۷).

معدفر و همکاران (۱۳۸۴) سه ویژگی را برای اعتیاد به اینترنت ذکر کردند: اولین ویژگی عبارت است از نوعی اختلال و بی‌نظمی وسواس‌گونه که دارای علائم خستگی زودرس، تنهایی و افسردگی است، دومین خصوصیت یک نوع بی‌نظمی روانی است و سومین ویژگی آن وجود مشکلات رفتاری در فرد است (به نقل از صحرائیان، ۱۳۹۰). گلدبرگ<sup>۲</sup> بر این باور بود که اعتیاد به اینترنت عبارت است از: استفاده بیمارگونه و وسواسی از اینترنت (به نقل از صحرائیان، ۱۳۹۰). پژوهش‌های انجام شده در حوزه اعتیاد به اینترنت و تلفن همراه نیز بیانگر آن است که در افراد مبتلا به این اختلال، حالاتی چون اضطراب، افسردگی، کج‌خلقی، بی‌قراری، فکرهای وسواسی، کناره‌گیری و افت عملکرد آموزشی به‌وضوح دیده می‌شود (ساسون و کین<sup>۳</sup>، ۱۳۸۵؛ به نقل از غفاری ۱۳۸۵).

تحقیق مؤسسه تحقیقاتی بوگادو نشان داد که بسیاری از افراد به‌شدت وابسته به موبایل هستند و مدت‌زمان زیادی را با این وسیله می‌گذرانند و همواره دچار نوعی

---

1. Frazee  
2. Gooldberg  
3. Sasun & Keen



تأثیر پیام‌رسان‌های تلفن همراه هوشمند بر ویژگی‌های ... ۱۸۳

هراس یا اضطراب جهت از دست دادن و گم‌شدن گوشی خود و یا اتمام باطری و شارژ آن هستند. آن‌ها علت این اضطراب را به قطع شدن ارتباط با اطرافیان و مسائل کاری مرتبط می‌دانستند؛ همچنین آن‌ها ادعا می‌کردند که این اضطراب و ترس بسیار غیرمنطقی‌تر از دلیلی است که افراد مطرح می‌کنند؛ علاوه بر این میزان هورمون‌هایی که چنین افرادی در جریان این استرس ترشح می‌کنند شبیه به زمانی است که به دندان‌پزشکی می‌روند و یا شبیه به ازدواج است. این اختلال شبیه یک بیماری هراس است و چیزی شبیه به وسواس است که در میان افراد رو به فزونی است (به نقل از نیکخو، ۱۳۹۲).

نتایج پژوهش حاکی از تفاوت معنادار در بعد شکایات جسمانی در دو گروه بود. تحقیق معیدفر (۱۳۸۴) افراد مبتلا به اعتیاد به اینترنت را واجد سه ویژگی بارز می‌داند: نخستین ویژگی وجود گونه‌ای از بی‌نظمی وسواس گونه است که همراه با علائم خستگی جسمی، تنهایی و افسردگی است و با دومین خصوصیت این افراد یعنی نوعی بی‌نظمی روانی ممزوج است و بالاخره آنکه این اعتیاد با مشکلات رفتاری همراه و توأم است (به نقل از صحرائیان، ۱۳۹۰). اما این نتایج غیرهمسو با نتایج آزادمنش که به نبود تفاوت معنادار در گروه مبتلا به بی‌موبایل هراسی و گروه غیرمبتلا صحنه می‌گذاشت، می‌باشد. یکی از عوامل مرتبط با سلامت روان و یا بروز اختلالات رفتاری در افراد شکایات جسمانی است.

بسیاری از پژوهشگران بروز بعضی شکایات جسمانی نظیر دردهای عضلانی خصوصاً در ناحیه گردن، کمر، مشکلات پوستی، مشکلات مربوط به شنوایی و ... را به‌عنوان پیامدهای منفی استفاده اعتیاد گونه از این ابزار ذکر کرده‌اند؛ این مطالعه با پژوهش‌هایی نظیر مطالعه سینگ و همکاران که در سال ۲۰۱۳ انجام شد همخوانی دارد؛ زیرا آن‌ها بر این باور بودند که استفاده بیش‌ازحد از این ابزار الکترونیکی می‌تواند درصد مشکلات شنوایی، پوستی و ابتلا به بعضی بیماری‌های صعب‌العلاج را در افراد

افزایش دهد. همچنین نتایج یافته‌های روان‌شناسان در همایش برگزار شده در نمایشگاه رسانه‌های دیجیتال در سال ۱۳۹۱ اثرات مضر استفاده افراطی از این ابزار را تأیید می‌کند؛ زیرا آن‌ها بر این باور بودند که تلفن همراه می‌تواند در بروز مشکلات جسمی و فیزیکی افراد مداخلاتی داشته باشد (تبیان نت).

از سوی دیگر مطالعات نیکخو (۱۳۹۲) نیز به وجود رابطه بین استفاده از تلفن همراه و بروز مشکلات جسمی نظیر تشنج، سرطان، جهندگی ستون فقرات، آسیب چشم و گوش مهر تأیید می‌زند (نیکخو، ۱۳۹۲). نتایج پژوهشی در حوزه ارتباط بین اختلال خواب و اعتیاد به تلفن همراه نشان می‌دهد که رابطه مثبت و معناداری بین این دو وجود دارد (Demirci; Akgonul & Akpingar, 2016). افراد در شرایطی که باید استراحت کنند دائماً تلفن همراه خود را نزد خود نگاه می‌دارند. این امر هم باعث ساطع شدن تشعشعاتی بر آن‌ها خواهد شد که اختلالات خواب تنها یکی از پیامدهای آن است. پژوهشگران بر این باورند که افراد معتاد به تلفن همراه وقتی انگشت دست خود را به صفحه تلفنشان فشار می‌دهند سطح بالایی از فعالیت مغزی را تجربه می‌کنند، این فعالیت الکتریکی افزایش یافته در مغز اثر گذاشته و از کارکردهای آن می‌کاهد (www.addictiontips.net).

به نظر می‌رسد با توجه به گسترش سریع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی تلفن همراه در ایران، بررسی پیامدهای گسترش و به‌کارگیری این فناوری‌ها در عرصه‌های گوناگون کاملاً ضروری است. اندیشه‌ای که در ورای این فناوری‌های نوین وجود دارد این است که این شبکه‌های مجازی در حال ایفای یک نقش اساسی در زندگی افراد در سطح گسترده و در سطح جامعه هستند. از سوی دیگر بررسی کیفیت استفاده از این فناوری‌ها و طیف وسیع امکانات ایجاد شده به‌وسیله آن‌ها از جمله شبکه‌های اجتماعی مجازی موضوعی جدی است که متأسفانه از آن غفلت شده است و به‌واقع فقر منابع و پژوهش در این حوزه کاملاً مشهود است. از این‌رو با توجه به

گسترش استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در بین افراد، ضرورت بررسی تأثیر این فناوری در الگوهای رفتاری افراد ضروری می‌نماید.

با توجه به این‌که زنان مورد پژوهش، خانم‌های خانه‌دار بودند و کاربران فضای مجازی تلفن همراه محسوب می‌شدند پیشنهاد می‌شود جهت آگاهی دهی، اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی آن‌ها، در خصوص نحوه و چگونگی استفاده از این ابزار ارتباطی آموزش‌های لازم داده شود، این امر از طریق نهادی مانند شهرداری‌ها و از طریق آموزش در خانه‌های فرهنگ و فرهنگسراها قابل اجرا خواهد بود. پیشنهاد می‌شود نظارت کارشناسانه بر پیام‌رسان‌های تلفن همراه توسط سیاست‌گذاران حوزه مجازی صورت گیرد تا بتوان با استفاده از امکانات و فرصت‌های ایجاد شده در این رسانه‌ها شرایط تقویت و گسترش سبک زندگی سالم و بدون تنش را برای زنان مهیا کرد و از تهدیدهای آن نیز با فرهنگ‌سازی در امان ماند و تهدیدها را تبدیل به فرصت نمود.

این مطالعه نیز همانند سایر مطالعاتی که در زمینه بررسی و شناخت کاربران انجام شده از نظر روش‌شناختی با محدودیت‌هایی همراه بوده است. از جمله محدودیت‌های این پژوهش، می‌توان به محدودیت ابزار تحقیق که محدود به پرسشنامه و همچنین پراکندگی زیاد نمونه مورد مطالعه در سطح مناطق استان تهران اشاره نمود. با وجود این‌که سؤالات واضح بود قبلاً بازنگری هم شده بود ولی به دلیل کم‌حوصلگی و سریع خواندن سؤالات پرسشنامه، برخی سؤالات برای پرسش‌شوندگان نامفهوم بود که البته با توضیحات محقق که در ضمن توزیع پرسشنامه به افراد بیان می‌کرد مانع از برداشت غلط جواب دهندگان می‌شد. از محدودیت‌های دیگر، برخی سؤالات روان‌شناختی پرسشنامه بود که برخی کاربران مایل به پرکردن آن سؤالات نبودند و توضیح محقق مبنی بر این‌که اطلاعات افراد محرمانه باقی می‌ماند، موجب گردید پرسش‌شوندگان به تمام سؤالات پاسخ دهند.

## منابع

- انیسی، جعفر؛ اسکندری، محسن؛ بهمن‌آبادی، سمیه؛ نوحی، سیما و تولایی، عباس. (۱۳۹۲). هنجاریابی چک‌لیست نشانه‌های اختلالات روانی sci90 در کارکنان یک واحد نظامی. *فصلنامه روانشناسی نظامی*، دوره ۵، شماره ۱۷.
- باقری یزدی، عباس. (۱۳۹۰). *اعتباریابی آزمون sci90*. انستیتو روان‌پزشکی.
- برزگر، قربانی، تقوی و رحیمی. (۱۳۹۴) بررسی عوامل مؤثر بر افزایش طلاق در میان زوجین شهر مشهد، *دومین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی*، علوم تربیتی.
- پاتریشیا، ویس. (۱۳۸۲). *روانشناسی اینترنت*، ترجمه: فضل‌الله فنادی. تهران.
- پور رمضان. منا. (۱۳۸۵). بررسی رابطه بین اعتیاد به اینترنت و سلامت روان بر اساس تست sci90-R در مراجعین به کافی‌نت‌های شهر مشهد ۶ ماهه اول و دوم سال ۱۳۸۴. *پایان‌نامه دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد*، دانشکده علوم پزشکی مشهد.
- پورمحمدیان، سوده؛ بوستانی کاشانی، امیرعباس؛ محمدزاده، معصومه و عظیمی، محمدرضا. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی و دنیای مجازی بر میزان طلاق و رضایت زناشویی زوجین ۳۰ تا ۴۵ ساله در شهرستان کاشان. *چهارمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران*.
- خانیکی، هادی. بابایی، محمود. (۱۳۹۰) فضای سایبر و شبکه‌های اجتماعی. *فصلنامه انجمن ایرانی مطالعات جامعه اطلاعاتی*. دوره اول، شماره ۱.
- حسینی، لعیا. (۱۳۹۵). بررسی میزان اضطراب و رابطه آن با استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی تلگرام در زنان متأهل ۲۰ تا ۴۰ سال منطقه ۱۴ شهر تهران. *پنجمین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی و علوم اجتماعی*.
- حکیم آرا، محمدعلی. (۱۳۸۸). *روانشناسی رسانه*، تهران: دانشکده صداوسیما.
- دوستی، پیمان و محقق، حسین. (۱۳۹۴). رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر تعارضات زناشویی. *همایش بین‌المللی روانشناسی و فرهنگ زندگی*.

تأثیر پیام‌رسان‌های تلفن همراه هوشمند بر ویژگی‌های ... ۱۸۷

- رحیمی، بابک؛ کرمانی، حسین؛ علی حسینی، زهره و مشکینی، محمدمهدی. (۱۳۹۵).  
رابطه استفاده از تلفن همراه هوشمند و شکاف دیجیتالی در شهر تهران، **فصلنامه  
مطالعات رسانه‌های نوین**، سال دوم، شماره ۷.

- رشید، سونیا. (۱۳۸۷). بررسی رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی بر اساس آزمون نئو و  
اعتیاد به اینترنت در نوجوانان. **پایان‌نامه کارشناسی ارشد** دانشگاه علامه طباطبائی.  
- زنان و استرس‌های اینترنتی. (بی‌تا). **سایت تحلیلی خبری زنان پرس**، ترجمه: مطهره  
مجیدزاده.

- ساروخانی، باقر؛ توسلی، غلام عباس و سید عزیز، عربی نژاد. (۱۳۸۵). تأثیر فضاهای  
مجازی بر کنش اجتماعی جوانان دانشجوی دختر با تأکید بر اینترنت، **پژوهش‌نامه  
علوم اجتماعی**، سال دوم، شماره اول.

- سورین، تانکارده؛ ورنر، جی و جیمز دبلیو. (۱۳۸۸). **نظریه‌های ارتباطات**، ترجمه: علیرضا  
دهقان. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

- شیخ، رضا؛ شامپاتی، هانیه. (۱۳۹۴). تحلیل محتوای شبکه‌های اجتماعی مجازی با  
رویکرد نتنوگرافی بر اساس اطلاعات ناقص. **فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین**.  
شماره ۴.

- شاهو، صبار؛ داوان، هیان. (۱۳۹۴). عوامل مرتبط با میزان اعتماد مخاطبان به رسانه‌های  
نوین و سنتی (نگاهی به نوع رسانه، محتوای پیام و ویژگی‌های مخاطب). **فصلنامه  
مطالعات رسانه‌های نوین**. شماره ۴.

- صحرائیان، کیمیا. (۱۳۹۰). پیش‌بینی اعتیاد به اینترنت بر پایه پرخاشگری، خودکنترلی و  
صفت شخصیتی خودشیفته، **پایان‌نامه کارشناسی ارشد** روان‌شناسی دانشگاه علامه  
طباطبائی.

- ضیایی پور، حمید، عقیلی، سید وحید. (۱۳۸۹). بررسی نفوذ شبکه‌های اجتماعی مجازی  
در میان کاربران ایرانی، **ره‌آورد**، سال بیستم، شماره ۴.

- علیخانی، پریسا، حرمتی، حمیده، میری، ابوالحسن. (۱۳۹۶) تغییرات نوشتاری زبان فارسی در گفتگوی کاربران برنامه‌های پیام‌رسان تلفن همراه. *فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین*، شماره ۱۱.
- غفاری، مسعود. (۱۳۸۵). بررسی تأثیر آموزش خودآگاهی هیجانی و کنترل تکانه در کاهش کناره‌گیری اجتماعی و کاربری اجباری اینترنت و کاربران آن‌ها. *پایان‌نامه دکتری روان‌شناسی عمومی*، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی.
- کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۰)، *عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ*، ترجمه: حسن چاووشیان، جلد ۲، تهران: طرح نو.
- کاظمی، عباس. (۱۳۹۴). *تحلیل فضای مجازی در ایران، هنوز در سطوح اولیه است*. دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها
- کرمانی، حسین؛ پاکدامن، یوسف و آشتیانی، محمد. (۱۳۹۵) مطالعه عوامل ترجیح پیام‌رسان فوری تلگرام بر دیگر برنامه‌های مشابه توسط کاربران ایرانی، *فصلنامه جامعه، فرهنگ، رسانه*، سال ۱۸.
- گرول جان. (۱۳۸۱). *اعتیاد به اینترنت*، ترجمه پرویز آزادی، نشریه ابرار.
- لگزیان، محمد؛ حشمتی، محمد رسول و رضایی خنک‌دار، مجتبی. (۱۳۹۲) تبیین اثرات اخلاقی فناوری اطلاعات و ارتباطات بر سلامت منابع انسانی. *نشریه توسعه منابع انسانی*، سال ۶، شماره ۲۷.
- محسنیان راد، مهدی. (۱۳۶۹). *ارتباط‌شناسی*، تهران: انتشارات سروش.
- محمد پور، محمد؛ هاشمی نصرآباد، تورج؛ کلانتری، سالار. (۱۳۹۵). نقش ویژگی‌های شخصیتی در تمایز گذاری کاربران و غیرکاربران شبکه‌های اجتماعی. *فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین*، سال دوم شماره ۷.
- محمدی، حمید. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی و دنیای مجازی بر میزان طلاق و رضایت زناشویی مطالعه موردی استان آذربایجان غربی. *سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در مهندسی، علوم و تکنولوژی*.

تأثیر پیام‌رسان‌های تلفن همراه هوشمند بر ویژگی‌های ... ۱۸۹

- مدبرنیا، محمدجعفر؛ شجاعی تهرانی، حسین؛ فلاحی، مهناز و فقیر پور مسعود. (۱۳۸۹).  
هنجار یابی آزمون SCL-90-R در دانش آموزان دبیرستانی، پیش‌دانشگاهی استان گیلان.  
*مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان*. دوره ۱۹، شماره ۷۵، از صفحه ۵۸ تا صفحه ۶۵.
- مرعشی، حسن. (۱۳۷۵). بررسی سلامت روانی در جانبازان شاغل و غیر شاغل اهواز.  
*پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز*.
- مظاهری، علی. (۱۳۹۲) عوامل مؤثر بر تولید محتوا در شبکه‌های اجتماعی، *علوم اجتماعی شماره، ۵۲، ۱-۱۳*.
- معتمد نژاد، کاظم. (۱۳۷۱). *وسایل ارتباط جمعی*. انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
- مقیمی، هما و لطیفی، زهره. (۱۳۹۴). بررسی عوامل پیش‌بین در مدل ساختاری اثرات  
عضویت در شبکه‌های اجتماعی بر ابعاد روانشناختی مردان و زنان متأهل. *دومین  
کنفرانس بین‌المللی آینده پژوهی، مدیریت و توسعه اقتصادی*.
- نجاریان، بهمن. (۱۳۸۰). ساخت و اعتباریابی sc190. *مجله روان‌شناسی*، دوره ۵، شماره  
۲، ۱۳۶-۱۴۹.
- نرستین، لورین؛ استیری، ژیل و مورس، کارول. (۲۰۰۳). *جنبه‌های روانی - اجتماعی و  
بهداشت روانی سلامت زنان*. ترجمه: شادلویی، فلورا، سازمان جهانی بهداشت بخش  
بهداشت خانواده.
- نیکخو، رحیم. (۱۳۹۲). سنجش نگرش دانشجویان نسبت به موبایل و عوامل اجتماعی آن.  
*پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی*.
- نجف قلی، اعظم. (۱۳۹۰). *دنیای مجازی، امکانات، قوانین، روش‌ها و ابزارهای  
ارزیابی*. تهران: نشر کتابدار.

- Byun, S., Ruffini, C., Mills, J. E., Douglas, A. C., Niang, M., Stepchenkova, S.,  
... & Blanton, M. (2009). Internet addiction: Metasynthesis of 1996-2006  
quantitative research. *CyberPsychology & Behavior*, 12(2), 203-207.

- Demirci, K., Akgönül, M., & Akpınar, A. (2015). Relationship of smartphone use severity with sleep quality, depression, and anxiety in university students. *Journal of behavioral addictions*, 4(2), 85-92.
- Ellison, N. B., Lampe, C., & Steinfield, C. (2009). Feature social network sites and society: current trends and future possibilities. *interactions*, 16(1), 6-9.
- Hong, F. Y., Chiu, S. I., & Huang, D. H. (2012). A model of the relationship between psychological characteristics, mobile phone addiction and use of mobile phones by Taiwanese university female students. *Computers in Human Behavior*, 28(6), 2152-2159.
- Kim, M. O., Kim, H., Kim, K., Ju, S., Choi, J., & Yu, M. (2015). Smartphone addiction: (Focused depression, aggression and impulsion) among college students. *Indian Journal of Science and Technology*, 8(25).
- Laramie, D. J. (2007). *Emotional and behavioral aspects of mobile phone use*. Alliant International University, Los Angeles.
- Pierce, T. (2009). Social anxiety and technology: Face-to-face communication versus technological communication among teens. *Computers in Human Behavior*, 25(6), 1367-1372.
- www. Addictiontips.net.